

Geef toe hoe complex een gewapend conflict is

Gepubliceerd in TROUW, 11/11/2023

Neutraliteit in conflicten betekent onvermijdelijk dat je de kant van de agressor kiest. Vanuit deze terechte overtuiging eisen we van elkaar dat we ons uitspreken over Gaza en Israël, waarbij nuance en complexiteit al snel voelen als het relativëren van ernstige zaken. Maar hoewel we betrokkenheid van elkaar verwachten, zijn de meesten helemaal niet zo betrokken – we weten er niet veel van. Als we erkennen dat het complex is, zijn we niet aan het relativëren maar juist realistisch. Tijdens een oorlog is dat extra belangrijk.

In de verhalen van veteranen en overlevenden die ik analyseer als onderzoeker van

oorlogstrauma, valt een patroon op. De eerste laag van oorlogsverhalen bestaat uit pijn en woede. Wie de verhalen aanhoort, voelt zich geroepen deze emoties over te nemen en ook de bijbehorende indeling van ‘wij’ versus ‘zij’ in het conflict.

Maar wie langer naar deze verhalen luistert ontdekt dat de zaken nooit zwart-wit zijn, dat een 'wij' of 'slachtoffers' niet onfeilbaar zijn. Bijvoorbeeld over hoe een man, wanhopig vluchtend voor zijn aanvaller, een eveneens vluchtende jonge vrouw van een voertuig trekt om er zelf op te kunnen.

Een dagelijkse voorbeeld: als ik spreek over mijn beste vriend die door zijn partner is bedrogen, zal het een tijd

duren voor ik erken dat die vriend zelf een belabberde partner was. Het voelt als verloochening, maar is waarheidsgetrouw. Dat op beide partners moreel iets is aan te merken, rechtvaardigt het bedrog niet.

Verhalen van oorlogsbetrokkenen laten zien hoe onmenselijke omstandigheden tot onmenselijk handelen

kunnen leiden. Ze tonen de ontoereikendheid van een indeling van de wereld in goed en kwaad, in helden en schurken. In mijn onderzoek heb ik die verhalen daarom gekenmerkt als tragedie. Een tragedie is niet relativistisch, ze pleit daders niet vrij van verantwoordelijkheid. Maar

de tragedie laat wel zien dat we allemaal in staat zijn tot kwaad. In de woorden van de hoogleraar literatuurwetenschappen Gustavo Pellón biedt een tragedie mensen ‘een glimp van iets dat mensen niet kunnen accepteren: de waarheid over hun eigen gewelddadigheid’.

Het is niet voor niets dat het Verzetsmuseum het woord ‘held’ nooit heeft gebruikt. De oprichters uit het verzet kozen hier zelf voor, omdat ze heroïsering niet vonden passen in een historisch-wetenschappelijk museum. Dit gegeven moest de directeur onlangs in herinnering brengen na beschuldigingen van ‘wokisme’.

Geef toe hoe complex een gewapend conflict is

Gepubliceerd in TROUW, 11/11/2023

Complexiteit is bedreigend, voor onze psyche en de sociale orde. Het is meer dan menselijk om van schokkende gebeurtenissen beheersbare verhalen te maken met duidelijke morele categorieën. Dit blijkt uit

zowel psychologisch onderzoek naar individuen als uit wetenschappelijke studies naar maatschappelijke beeldvorming.

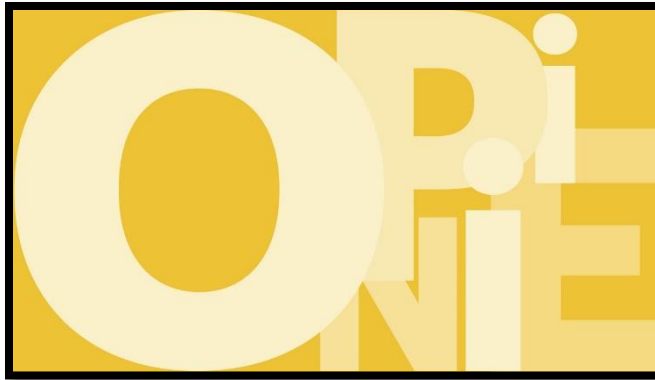
Psycholoog en auteur

Daniel Goleman sprak in dit verband over 'leugens van levensbelang'. Maar in oorlog vallen die leugens soms uiteen en dringt het overweldigende besef zich op dat de wereld een morele rotzooi kan zijn en de mens tot uiterm kwaad in staat is.

De oorlogsoverlevende lukt het vaak nooit helemaal om dat besef weer weg te drukken. De samenleving waar oorlog een ver-van-het-bed-show is, slaagt daar meestal wel in. En dat is niet zonder risico. Het gevaar is dat tragedies van menselijk geweld verworden tot een eendimensionale 'whodunit', een gewelddadig verhaal van monsters tegen helden en slachtoffers, die we zo beide dehumaniseren. Immers, van helden wordt gevonden dat zij bovenmenselijk zijn en nooit fouten maken, van slachtoffers worden alle fouten vergoelijkt.

Ik werk bij de militaire academie, waar aspirant-officieren over deze processen leren. Ze bestuderen hoe mensen in crisissituaties neigen naar wij/zij-identiteiten, waarbij ze hun eigen geweld rechtvaardigen terwijl ze dat van 'de

Ander' als barbaars zien. Deze psychologische, politieke en maatschappelijke desidentificatie kan uiteindelijk resulteren in 'compartimenten van vernietiging', zoals socioloog Abram de Swaan het noemde.

Waarschuwen tegen zwart-witverhalen is daarom geen relativisme, of passieve neutraliteit, maar een pertinent, wetenschappelijk gegrond antwoord op de vraag om stelling te nemen in dit conflict. Betrokkenheid is de erkenning van oorlog als complexe menselijke onderneming, en van onze eigen potentie tot vernietiging.

Dr. Tine Molendijk is een antropoloog gespecialiseerd in militair geweld, moraliteit in oorlog, en maatschappelijke beeldvorming. Ze is verbonden aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie.

*